

Tam ... eylem-görünüş / kiplik(y)DI⁴ -şahıs eki ki dizimi üzerine

Serdar KARAOĞLU¹

Tam ... eylem -görünüş / kiplik -(y)DI⁴ -şahıs eki ki dizimi üzerine

On sentagma of tam ... verb -aspect / modality -(y)DI⁴ -personal suffix ki

Özet

Yan tümcecik yapıları varlık ve olaylara ilişkin bilgi (nitelik, nicelik, durum vb.) aktarımında kullanılabilen dilsel birimlerdir. Türkçede yan tümcecikler *eylemsilerle* ve *ki* gibi parçacıklarla sağlanabilmektedir. Bunlardan *ki* parçacığı bitimli tümceleri yan tümcecik olarak temel tümceye bağımlı kılma işlevine sahiptir. Bu çalışmada *tam ... eylem -görünüş / kiplik -(y)DI⁴ -şahıs eki ki* dizimi ele alınmıştır. Söz konusu dizimin yan tümcecik olarak kullanımı, temel tümceyle zaman çizgisinde konumlanması ve kiplik değeri üzerinde durulmuştur. Bu dizimin yan tümcecik olarak yer aldığı temel tümcelerde, temel tümce eyleminin genellikle geçmiş zaman işaretleyicisi ile çekimlendiği ve yan tümceciğin temel tümceden önce gerçekleştiği veya niyet kipliği olarak gerçekleş(e)mediği görülmüştür.

Abstract

Subclause structures are linguistic units that can be used to convey information (quality, quantity, state, etc.) about entities and events. In Turkish, subclauses can be provided with verbs and particles such as *ki*. Of these, the particle has the function of making finite subclauses dependent on the base clause as subclauses. In this study, *tam ... verb -aspect / modality -(y)DI⁴ -personal suffix ki* sentagma is discussed. The use of the aforementioned sentagma as a subclause, its positioning in the timeline with the main clause and its modality value are emphasized. It has been observed that in the basic sentences where this sentagma is included as a subclause, the main clause verb is inflected with the past tense marker and the subclause occurs before the main clause or cannot occur because it is an intention modality.

Anahtar Sözcükler: Söz dizimi, tümce, temel tümce, yan tümce, ki

Key Words: Syntax, sentence, main clause, subclause, ki

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Paper

1. Giriş

Türkçede yan tümcecikler, *eylemsi*, *ki* ve *hangi...* -sA, vb. birimlerle (biçimbirim, sözcükbirim, biçim sözdizimsel birim) sağlanabilmektedir. Yan tümceciklerin tümce içerisinde zorunlu ya da seçimli öge olarak sözdizimsel özelliği ve buna bağlı ad, sıfat, belirteç(lik) gibi sözcüksel özelliği bulunmaktadır (Erkman Akerson vd., 2015). Bununla birlikte yan tümceciklerin çekimli ve çekimsiz eylemli olma özelliği de vardır (Erguvanlı Taylan, 1993: 162).

¹ Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, serdarkoglu26@gmail.com, ORCID : 0000-0002-8506-0082

Yan tümceciklerin bu özelliklerinden hareketle çalışmada, yan tümcecik özelliği bulunan *tam ... eylem -görünüş / kiplik -(y)DI^f -şahıs eki ki* dizimi ele alınacaktır. Bunun için öncelikle sırasıyla belirteç, belirteçlik ve yan tümcecik üzerinde durulacak, ardından söz konusu dizimle ilgili bulgular yorumlanacaktır. Türkiye Türkçesinde bağımlı dizimlilik oluşturan yapının kullanım ve işlev(ler)ine dikkati çekmek amaçlanmaktadır.

2. Belirteç

Belirteçler, tümcede seçimlik unsurlardır (Sebzecioğlu, 2017: 342). İmer vd., (2011: 47-48) belirteci, “niteleyicilerin, eylemlerin ve işlevce kendilerine benzeyen başka belirteçlerin anlamlarını etkileyen, pekiştiren ya da kısıtlayan sözcükler” olarak belirtir.

Korkmaz (2014: 427), belirteçleri “fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözler” olarak tanımlar.

Akçataş’a (2019: 114-115) göre belirteçler önüne geldiği eylemleri, eylemsileri, sıfatları adları, belirteçleri zaman, durum, ölçü (miktar), yer ve soru açısından belirtir, açıklar, sınırlandırır ya da derecelendirir.

Belirteçler, asıl belirteçler ve belirteçlikler olmak üzere çeşitlilik gösterir Birincil işlevi belirteç olan birimler asıl belirteçlerdir. Birincil işlevi belirteç olmayıp belirteç işleviyle kullanılan birimler ise belirteçliktir (Sebzecioğlu, 2017: 346). Adlar, sıfatlar ve öbek yapılar belirteç olarak kullanılabilir. Dolayısıyla bu birimler belirteçlik olarak adlandırılır (Sebzecioğlu, 2017: 345-348; Akçataş, 2019: 109: 113).

Akçataş’ın (2019: 111-113) bu hususla ilgili “belirteçlik ve belirteçleşme” başlığı altında yaptığı sınıflandırma şu şekilde özetlenebilir:

- i. Sıfat kökenliler
- ii. Ulaş yapısında belirteçler
- iii. Ortaç veya ortaç öbeği yapısında belirteçler
- iv. Ad öbeklerinin çekim ekiyle belirteçleşmesi
- v. Tekrar öbeği yapısında belirteç
- vi. Edatların belirteç olarak kullanımı
- vii. Son çekim ilgeçlerinin ad öğeleriyle birlikte belirteç olarak kullanımı
- viii. Yardımcı tümce yapısında belirteç
- ix. Çekim ekinin ad sonunda kalıplaşarak belirteçleşmesi
- x. +{CİK} küçültme ekiyle

xi. Arapça +{An} ekiyle Arapça asıllı adlardan belirteç

xii. Farsça +{âne} ekiyle belirteleşen bazı Arapça ve Farsça kökenli sözcükler

Belirteleşmenin sonucu olarak belirteçlerin yapı ve işlevleri açısından çeşitli sınıflandırmaları söz konusudur. Akçataş'a (2019: 110) göre belirteçlerin standart bir yapısı yoktur. Bu yüzden de Türkçede bir anlam sınıfı olarak kabul edilir. Aslen belirteç olmayan birimlerin belirteç(lik) olarak kullanımı dolayısıyla belirteçler yapılarına göre çeşitlilik gösterir.

3. Yan Tümcecik ve Yan Tümceciklerin Belirteç(lik) Olarak Kullanımı

Yapılarına göre tümceler, evrensel olarak *yalın tümce*, *birleşik tümce* ve *karmaşık tümce* özelliği sergiler (Turan, 2012: 180). Bunlar şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Yalın tümce bir özne ve bir yüklemi olan bağımsız tümcedir.”

(a) *Ali eve gitti.*

“Birleşik tümce iki özerk tümcenin bir bağlaç ile eşit yapısal ve anlamsal düzeyde kullanılması ile oluşur.”

(b) *Annesi Ali'yi eve çağırdı ve Ali eve gitti.*

“Karmaşık tümce, içinde en az bir yan tümcecik ve bir ana tümce olan dilbilgisel yapıdır” (Turan, 2012: 180).

(c) *Annesi Ali'yi eve çağırınca Ali eve gitti.*

Tanımdan da anlaşılacağı üzere bir tümcenin karmaşık tümce olabilmesi için yan tümcecik ve temel tümceye gereksinim vardır. Turan, yan tümceciği “yapı ve anlam açısından ana tümcenin bir parçası olan ve dilbilgisel özerkliği olmayan tümcecik”, temel (ana) tümceyi ise “dilbilgisel olarak özerk olan ama en az bir yan tümcecik ögesi olan tümce” olarak tanımlamaktadır (2012: 179).

Erkman Akerson vd. (2015: 258) yan tümcecikleri sözdizimsel özellikleri açısından “sıfat işlevli yan tümceler”, “özne / tümleç yan tümceleri” ve “belirteç yan tümceleri” olmak üzere üçe ayırır. Erkman Akerson vd.nin verdiği örneklerden (a)'da bir adı niteleyen sıfat işlevli yan tümcecik, (b)'de temel tümce içerisinde özne olan bir yan tümcecik ve (c)'de eylemi niteleyen belirteç yan tümceciği bulunmaktadır:

(a) *[Kitap satan çocuğ] -a para vermeyi unuttum.*

(b) *[Son günlerde Hasan'ın olaylara bakışı]-Ø çok değişti.*

(c) *[Ahmet dün eve geldiği zaman] elektrikler kesilmişti.* (Erkman Akerson vd., 2015: 260, 265)

Erguvanlı Taylan (1993: 162-163) yan tümcecikleri eylem yapılarına göre “(a) çekimli eylemli yan tümceler ve (b) çekimsiz eylemli yan tümceler” olmak üzere ikiye ayırır. Araştırmacıya göre bunlardan çekimli eylemli yan tümcecikler, temel tümcedeki gibi zaman, görünüş, kip ve şahıs işaretleyicilerine sahip olabilir:

- (a) *Osman [biz de onun takımına girelim] arzu etti.*
- (b) *[Sen burada oturuyorsun] sanıyordum.*
- (c) *Ayşe Hanım [biz yemeğe kalabiliriz] diye çok hazırlanmıştı.*
- (ç) *[Tam dışarı çıkıyordum] ki telefon çaldı.*
- (d) *[Evden biraz daha erken çıksaymışız] trene yetişecektmişiz.* (Erguvanlı Taylan, 1993: 163).

Yukarıdaki (c - d) tümcelerinde görüldüğü üzere yan tümcecikler, temel tümcede belirteç(lik)lerdir. Akçataş (2019: 112), “belirteçlik ve belirteçleşme” başlığı altında “yardımcı tümce yapısında belirteçler” olarak adlandırdığı, temel tümcede belirteç(lik) olan şu tümceleri verir:

- (a) *Kendini öyle tanıttı ki sanki hiç bir şey bilmiyor sandık.*
- (b) *Kitaptan okursan konuyu anlarsın.*
- (c) *Bir kere konuşmaya başladın mı bir daha susmazsın.*

Öte yandan Erguvanlı Taylan (1993: 163), çekimsiz eylemli yan tümceciklerde temel tümce eyleminde işaretlenen zaman, görünüş ve kip karşılıklarının tamamının gösterilmediğini ve şahıs işaretleyicisinin belirli yan tümceciklerde adlara özgü iyelik eki olarak ortaya çıktığını belirtir.

4. Çalışmanın Amacı, Sınırlılıkları ve Yöntemi

Erguvanlı Taylan (1993: 162-163) yan tümcecikleri çekimli yan tümcecikler ve çekimsiz yan tümcecikler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Araştırmacı, bunlardan çekimli yan tümceciklerin, yani eyleminde görünüş, kiplik, zaman ve şahıs işaretleyicileri bulunan yan tümceciklerin Türkçede sayıca az olduğunu belirtir. Bunları “*istemek, arzu etmek* gibi dilek ifade eden eylemlerin tümleçleri, *sanmak* ve benzer anlamdaki birkaç eylemin tümleci, *diye* ve *ki* ile kurulan yantümceler ve şart tümceleri” olarak sıralar. Çalışmamızda yan tümcecik olarak *tam ... eylem - görünüş / kiplik -(y)DI^f - şahıs eki ki* dizimi üzerinde durularak dizimin kullanım ve işlevlerini tespit etmek amaçlanmaktadır. Bunun için dizim ile ilgili veriler *Türkçe Ulusal Derlemi*’nden (=TUD) elde edilecektir. Çalışmada betimsel araştırma yöntemi kullanılacaktır.

5. Bulgular

Ki'li tümcelerde² bir yan tümcecik bir de temel tümce bulunmaktadır. Yan tümcecikler temel tümce içerisinde *özne, nesne, tümleş* ve *yüklem ismi* veya temel tümcenin bu öğelerinin sıfatı (niteleyicisi) olarak işlev görmektedir (Ediskun, 1999: 388-389; Yelten, 2005: 47; Doğan, 2020: 180). Seçimlik tümleş olarak *belirteç tümleci* işlevli yan tümcecikler, temel tümcenin eylemini “zaman, neden, nasıllık” vb. yönünden belirtir. (Erkman Akerson vd., 2015: 263-265).

Ki'li tümcelerde biri yan tümcecikte diğeri temel tümcede olmak üzere iki eylem bulunabilir. Yan tümcecik eylemi temel tümce eylemiyle eş zamanlı, önce veya sonra gerçekleşebilir. Bu tür yan tümceciklerde, ulaç tümceciklerinde olduğu gibi (Aydemir, 2019: 62), görece zaman bulunur. Yan tümcecik ve temel tümce arasındaki bu zamansal görecelik belirteç işlevli yan tümceciklerle belirginleşir. Bu açıdan *tam ... eylem - görünüş / kiplik -(y)Dİ⁴ - şahıs eki ki* dizimli yan tümceciklerin tespit edilen kullanım ve işlevleri şu şekilde ele alınabilir³.

i. Tam ... eylem -mİ⁴ş -(y)Dİ⁴ - şahıs eki ki

Bu tür yan tümceciklerin bulunduğu tümcelerde, temel tümce eyleminin (a - d)'de olduğu gibi genellikle *-(Dİ⁴)* biçimbirimi ile yüklemleştirildiği görülmüştür. Öte yandan retorik soru olarak (e)'de temel tümce eylemi *-[mez] mi* ile yüklemleştirilmiştir. Bu tür tümcelerde yan tümcecik başta, temel tümce sonda yer alır. Yan tümcecik bitmişlik ve duysal kiplik ifade eder. Yan tümcecikteki eylem gerçekleştiği anda temel tümcecikteki eylem gerçekleşir. İki eylem arasındaki zamansal ilişki oldukça kısadır. Yan tümcecikteki eylem önce, temel tümcedeki eylem sonra gerçekleşir. Bu öncelik - sonralık ilişkisi neredeyse çakışacak düzeyde olduğu için yan tümcecik ve temel tümce arasında hızlılık (tezlik) olarak kabul edilebilecek ardıllık söz konusudur. Eylemlerin ardı sıra gerçekleşimi hızlılığı işaretlemektedir. Bunun dışında anlam daraltıcı özelliğiyle temel tümcenin gerçekleşme anını sınırlandırmaktadır.

(a) “*Tam tekneye yaklaşmıştık ki cep telefonum çaldı.*” (TUD)

(b) “*Tam hemşireyi çağırmaya niyetlenmiştim ki, hemşire elinde ilaçlar ve bir bardak su ile içeri girdi.*” (TUD)

(c) “*Durağa tam gelmişlerdi ki Ali'nin birden ayağı kaydı ve yere yuvarlanıverdi.*” (TUD)

(ç) “*Tam sıra pasta ikramına gelmişti ki, tabağın birisi elinden kayarak yere düşüp ikiye ayrıldı.*” (TUD)

² Ki'li tümcelere dair iki farklı yaklaşım için bk. (Yener, 2013; Doğan, 2020).

³ Görünüş ulamı için bk. (Alan, 2020: 35-56), kiplik ulamı için bk. (Dinar, 2020: 57-90), zaman ulamı için bk. (Karaoğlu, 2020: 91-124) ve “yüklemde görevli biçimbirimler” (görünüş, zaman, kiplik vb.) için bk. (Kamacı Gencer, 2018: 149-171).

(d) “*Tam köprüünün ortasına gelmişim ki akıntıdan gözümü alamadım.*” (TUD)

(e) “Ancak tam bu sırada elektrikler bir an için yine gitti-geldi. UPS bu defa da devreye girmedi. Yeniden Probim arandı. Ve sistem 15.35 gibi tekrar çalıştı. *Tam işlemler başlamıştı ki, elektrikler bir kez daha kesilmez mi! Tabii UPS yine çalışmadı. İşte o an gözlerim karardı.*” (TUD)

ii. *Tam ... eylem -I¹yor -(y)du - şahıs eki ki*

Bu tür yan tümceciklerin bulunduğu tümcelerde, temel tümce eyleminin $-{DI^1}$ ile yüklemleştirildiği görülmüştür. Bu tür tümcelerde yan tümcecik başta, temel tümce sonda yer alır. Yan tümcecik bitmemişlik görünüşü ve niyet kipliği bildirmektedir. Özne tarafından niyet edilen eylemin bitmemişliği söz konusudur. Yan tümcecik gerçekleşmekteyken temel tümce gerçekleşmektedir. Bu açıdan temel tümce, yan tümcecik ile zamansal olarak bir noktada kesişmekte ve kısmi eş zamanlılık oluşturmaktadır. Her iki eylem de konuşma anından önce yer almaktadır.

(a) “*Tam çay bardağını kavramış dudaklarına götürüyordu ki, kendisine baktığımı sezinledi.*” (TUD)

(b) “*Ufuk tam ‘nevin var oğlum senin?’ demeye hazırlanıyordu ki kapı çaldı.*” (TUD)

(c) “*Tam içkilerimizi alıyorduk ki pat elektrikler gitti.*” (TUD)

(ç) “*Hasan Mollaoğulları tam söze giriyordu ki önüne bir not uzatıldı.*” (TUD)

(d) “*Tostlarımızı alıp tam kantinden çıkıyorduk ki, yanımıza yanaşan bir görevli, ‘Günün bu saatinde hastaların yatak kıyafetiyle kantine girmesi yasaktır’ dedi.*” (TUD)

iii. *Tam ... eylem -AcAk -(y)DI² - şahıs eki ki*

Bu tür yan tümceciklerin bulunduğu tümcelerde, temel tümce eyleminin $-{DI^2}$ ile yüklemleştirildiği görülmüştür. Bu tür tümcelerde yan tümcecik başta, temel tümce sonda yer almaktadır. Yan tümcecik niyet kipliği bildirmektedir. Yan tümcecikteki arzu, istek, niyet gerçekleşmeden temel tümce gerçekleşmekte ve yan tümcecikteki niyetin gerçekleşmesine engel olmaktadır. Bu tür tümcelerde yan tümcecikteki niyet ve temel tümcedeki olay konuşma anından önce, yani geçmiştedir. Temel tümce, yan tümcecikten önce gerçekleşmektedir. Temel tümcenin gerçekleşmesinden önce ya da temel tümcenin gerçekleşmesi anında yan tümcecik gerçekleşt(e)memektedir. Bu yüzden olumsuzluk işaretleyicisi bulunmayan yan tümcecik için yapıcı olumlu anlamca olumsuz denebilir.

(a) “*Tam, ‘şu elinle mi sıktın mermileri askerlerimize?’ diyerek adamın sağ eline indirecekti ki, kolu havada birisi tarafından tutuldu.*” (TUD)

(b) “*Tam deklanşöre basacaktım ki, iki sevgili öpüşmeyi bıraktılar.*” (TUD)

(c) “*Tam inecetim ki eşeğim bir huysuzluk edip beni yere düşürüverdi.*” (TUD)

(ç) “*Tam suçlu bir rüyaya dalacaktım ki odamın telefonu çaldı.*” (TUD)

iv. Tam ... eylem -mAk üzere -(y)DI⁴ - şahıs eki ki

Bu tür yan tümceciklerin bulunduğu tümcelerde, temel tümce eyleminin $\{-DI^4\} / \{-(y)DI^4\}$ ile yüklemleştirildiği görülmüştür. Bu tür tümcelerde yan tümcecik başta, temel tümce sonda yer almaktadır. $\{mAk üzere\}$ yakın gelecekteki niyeti ifade etmesi yönüyle $\{AcAK\}$ biçimbiriminden ayrılır. Yan tümcecik ve temel tümcedeki olay konuşma anından önce gerçekleşmektedir. Dolayısıyla yan tümcecikteki arzu, istek, niyet gerçekleşme evresine dönüşeceği anda, temel tümce gerçekleşmektedir. Temel tümce gerçekleştiği anda ya da temel tümce gerçekleşmeden önce, yan tümcecik gerçekleşmeye çok yakındır fakat henüz gerçekleşmemiştir. Bu yüzden gerçekleşmemiş niyet olarak kiplik bildirir. Yan tümcecikteki niyetin gerçekleşme evresine yöneliminde, temel tümcenin anlık gerçekleşmesi söz konusudur. Bu da beraberinde hızlılığın kavram alanı içerisinde yer alan anlıksallığı bildirmektedir (bk. Karaoğlu, 2022). Temel tümce eyleminin anlık olarak gerçekleşmesi anında ya da temel tümce eyleminin anlık olarak gerçekleşmesinden önce yan tümcecik henüz gerçekleşmemiştir. Bu açıdan olumsuzluk işaretleyicisi bulunmayan yan tümceciğin biçimce olumlu anlamca olumsuzluk sezdirmediği söylenebilir.

(a) “*Tam yaşlı gözlerle vazgeçmek üzereydim ki bahçe kapısından babam girdi.*” (TUD)

(b) “*Tam pençeleriyle yakalayıp dişleriyle parçalamak üzereydi ki, hesaba katmayı unuttuğu ‘adalet’ ve ‘hukuk’ adlı duvarlara çarpmış, dökülür gibi olmuştu.*” (TUD)

(c) “*Tam tenekeye oturmak üzereydi ki, karşı köşedeki üç boyacı çocuk gelip karşısına dikildiler.*” (TUD)

6. Sonuç

TUD’dan elde edilen veri doğrultusunda *tam ... eylem - görünüş / kiplik -(y)DI⁴ -şahıs eki ki* diziminin yan tümcecik olduğu tümcelerde, temel tümce eyleminin genellikle $\{-DI^4\}$ ile çekimlendiği görülmektedir. Bununla birlikte temel tümce eyleminin $\{-(y)DI^4\}$ ve $\{-mez\}$ mi ile yüklemleştirilmesi de söz konusudur. Temel tümce eyleminin konuşma zamanından önce gerçekleşmiş olması temel tümcelerin ortak özelliğidir. Öte yandan *tam ... eylem - görünüş / kiplik -(y)DI⁴ -şahıs eki ki* dizimi şu dizilerden oluşmaktadır:

i. Tam ... eylem -mI⁴ş -(y)DI⁴ - şahıs eki ki

Zaman belirteci olarak temel tümceyi tümleyen dizim bitmişlik ve duyuşsal kiplik belirtmektedir. Yan tümcecik önce, temel tümce ise sonra gerçekleşmektedir. Yan tümce ve temel tümce arasında zamansal sıralama çok kısa olduğu için hızlılık bildiren ardılık söz konusudur. Ayrıca yan tümcecik eylemi olgusaldır.

ii. Tam ... eylem -I⁴yor -(y)du - şahıs eki ki

Dizim, temel tümceyi zaman belirteci olarak tümlemekte, bitmemişlik ve niyet kipliği bildirmektedir.

iii. Tam ... eylem -AcAk -(y)DI² - şahıs eki ki

Temel tümceyi zaman belirteci olarak tümleyen dizimde yan tümce eylemi, temel tümce gerçekleştiği anda ya da temel tümce gerçekleşmeden önce gerçekleş(ε)memektedir. Konuşma zamanından önceki arzu, istek veya niyeti belirtmektedir. Bu yönüyle niyet kipliği bildirmektedir.

iv. Tam ... eylem -mAk üzere -(y)DI² - şahıs eki ki

Temel tümceyi zaman belirteci olarak tümleyen dizimde, yan tümce eylemi gerçekleşmeye çok yakındır fakat temel tümce gerçekleştiği anda ya da temel tümce gerçekleşmeden önce gerçekleşmemektedir. Temel tümce öncesi arzu, istek veya niyeti bildirmektedir. Bu açıdan olgusal değildir.

Tablo 1. Tam ... eylem - görüntü / kiplik -(y)DI⁴ - şahıs eki ki dizimi ve işlevleri

<i>Yan Tümceci</i>	<i>Görünüş</i>	<i>Temel Tümceye</i>	<i>Kiplik</i>	<i>Olgusallık</i>	<i>Sözdizimsel işlevi</i>
Tam ... eylem - mI ⁴ ş -(y)DI ⁴ - şahıs eki ki	Bitmişlik	Öncelik	Duyusal kiplik	Olgusal	Belirteçlik
Tam ... eylem - I ⁴ yor -(y)du - şahıs eki ki	Bitmemişlik	Kısmi eş zamanlılık	Niyet kipliği	Olgusal	Belirteçlik
Tam ... eylem - AcAk -(y)DI ² - şahıs eki ki	-	Kısmi eş zamanlılık	Niyet kipliği	Olgusal değil	Belirteçlik
Tam ... eylem - AcAk -(y)DI ² - şahıs eki ki	-	Kısmi eş zamanlılık	Niyet kipliği	Olgusal değil	Belirteçlik

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

“Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.”

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

“Makale tek yazarlıdır.”

Destek Beyanı

“Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.”

Çıkar Beyanı

“Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.”

Kaynaklar

- Akçataş, A. (2019). Belirteçler. *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri*, Ankara: Gazi Kitabevi, s. 109-135.
- Alan, N. (2020). Bakış. *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*, Ankara: Gazi Kitabevi, s. 35-56.
- Aydemir, İ. A. (2019). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*, Ankara: Nobel.
- Dinar, T. (2020). Kiplik. *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*, Ankara: Gazi Kitabevi, s. 57-90.
- Doğan, E. (2020). Türk Söz Diziminin Bir Sorunu: Ki’li Cümleler Birleşik Cümle midir yoksa Bağlı Cümle mi?. *Türkojji Dergisi*, 24 (2), 177-188.
- Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erguvanlı Taylan, E. (1993). Türkçede -DIK Ekinin Yantümcelerdeki İşlevi Üzerine. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 4, 161-171.
- Erkman Akerson, F. ve Ozil, S. N. Ş. (2015). *Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Tümceler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Kamacı Gencer, D. (2018). Yükleme Görevli Biçimbirimler. *Türkiye Türkçesi II Biçimbilgisi*, Ankara: Gazi Kitabevi, s. 149-171.
- Karaoğlu, S. (2020). Zaman. *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*, Ankara: Gazi Kitabevi, s. 91-124.
- Karaoğlu, S. (2022). *Türkiye Türkçesinde Hızlılık (Kavram Alanı ve İşaretleyicileri)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sebzecioğlu, T. (2017). *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Turan, Ü. D. (2012). Temel ve Karmaşık Tümce Yapısı. *Genel Dilbilim-I*, (ed. Sumru Özsoy ve Zeynep Erk Emeksiz), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, s. 178-207.
- Türkçe Ulusal Derlemi (TUD), <https://www.tnc.org.tr/tr/> (Erişim Tarihi 30.05.2023)

Yelten, M. (2005). Parsnâme'deki Ki'li Cümleler Üzerine. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2 (4), 45-56.

Yener, M. L. (2013). Ki'li Tümceleri Yeniden Düşünmek: Ki'li Tümceler Birleşik Tümce midir Yoksa Bağlı Tümce midir?. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 10 (4), 165-176.

Extended Summary

Nouns and actions are characterized by words and phrases. Phrase structures formed by qualifying units are noun-verb phrase, participle phrase, gerund phrase, etc. shows diversity. These units also exhibit the feature of being a sub-unit attached to a superstructure.

In Turkish, subclauses are formed with verbal. Other than that, subclauses can be provided with eğer... -sA, ki etc. particle and morphosyntactic units. Subclauses can be mandatory or optional in a sentence. These are syntactic properties. On the other hand, it also has lexical features such as noun, adjective, and adverb. Based on these properties of clauses, in the study, *tam ... verb - aspect / modality - (y)DI^f - person suffix ki* sentagma with clause feature will be discussed. For this, first of all, the adverb, adverbial, gerund and clause will be emphasized respectively, then the findings related to the structure in question will be interpreted. It is aimed to draw attention to the use and function(s) of this dependent syntagmatic structure in Turkey Turkish.

Adverbs are optional elements in the sentence (Sebzecioğlu, 2017: 342). Imer et al. (2011: 47-48) defines the adverb as “words that affect, reinforce or restrict the meanings of qualifiers, actions and other markers that are similar in function.”

As a result of adverbialization, there are various classifications of tokens in terms of their structure and functions. According to Akçataş (2019: 110), adverbs do not have a standard structure. Therefore, it is accepted as a meaning class in Turkish. Because units that are not originally adverbs are used as adverbial, adverbs vary according to their structure.

According to their structures, sentences universally exhibit features of simple sentences, compound sentences and complex sentences (Turan, 2012: 180).

“A complex sentence is a grammatical structure that contains at least one subclause and one main clause” (Turan, 2012: 180).

(a) Annesi Ali'yi eve çağırınca Ali eve gitti.

Erguvanlı Taylan (1993: 162-163) divides subclauses into two as “(a) inflected subclauses and (b) non-inflected subclauses” according to their verb structures. According to the researcher, inflected verb subclauses can have tense, aspect, mood and person markers as in the main sentence.

In our study, it is aimed to determine the use and functions of the structure by emphasizing *tam ... verb - aspect / modality - (y)DI^f - person suffix ki* sentagma as a subclause.

For this, the data related to the structure will be obtained from the Turkish National Corpus (=TUD). In the study, descriptive research method will be used.

i. tam ... verb -mİş -(y)Dİ¹ -person suffix ki

The construct complementing the subclause as a tense indicates perfective and sensory modality. The subclause happens first, the main clause happens after. Since the temporal sequence is very short, there is rapid succession. The clause action is factual.

(a) “*Tam tekneye yaklaşmıştık ki cep telefonum çaldı.*” (TUD)

(b) “*Tam hemşireyi çağırmaya niyetlenmiştim ki, hemşire elinde ilaçlar ve bir bardak su ile içeri girdi.*” (TUD)

(c) “*Durağa tam gelmişlerdi ki Ali'nin birden ayağı kaydı ve yere yuvarlanıverdi.*” (TUD)

ii. tam ... verb -İ¹yor -(y)du -person suffix ki

The sentagma complements the main clause as a tense, declaring imperfectiveness and modality.

(a) “*Tam çay bardağını kavramış dudaklarına götürüyordu ki, kendisine baktığımı sezinledi.*” (TUD)

(b) “*Ufuk tam ‘neyin var oğlum senin?’ demeye hazırlanıyordu ki kapı çaldı.*” (TUD)

(c) “*Tam içkilerimizi alıyorduk ki pat elektrikler gitti.*” (TUD)

iii. tam ... verb -AcAk -(y)Dİ² -person suffix ki

In the sentagma that complements the main sentence as a time marker, the action does not take place when / before the main sentence occurs. Desire before speech time indicates intention. In this respect, it expresses intention modality.

(a) “*Tam, ‘şu elinle mi sıktın mermileri askerlerimize?’ diyerek adamın sağ eline indirecekti ki, kolu havada birisi tarafından tutuldu.*” (TUD)

(b) “*Tam deklanşöre basacaktım ki, iki sevgili öpüşmeyi bıraktılar.*” (TUD)

(c) “*Tam inecektim ki eşğim bir huysuzluk edip beni yere düşürüverdi.*” (TUD)

iv. tam ... verb -mAk üzere -(y)Dİ² -person suffix ki

In the sentagma that complements the main sentence as a time marker, the action is very close to happening, but it does not occur at the moment / before the main sentence occurs. Desire before the main sentence states an intention. It is not factual in this respect.

(a) “*Tam yaşlı gözlerle vazgeçmek üzereydim ki bahçe kapısından babam girdi.*”

(b) “*Tam pençeleriyle yakalayıp dişleriyle parçalamak üzereydi ki, hesaba katmayı unuttuğu ‘adalet’ ve ‘hukuk’ adlı duvarlara çarpmış, dökülür gibi olmuştu.*” (TUD)

(c) “*Tam tenekeye oturmak üzereydi ki, karşı köşedeki üç boyacı çocuk gelip karşısına dikildiler.*” (TUD)